

مسئولیت بین‌المللی دولت؛

طرح‌های تدوین شده کمیسیون حقوق بین‌الملل سازمان ملل متحد
در باب مسئولیت بین‌المللی دولت

مترجم: نصرت‌الله حلمی

اشاره مترجم

مسئولیت بین‌المللی دولت یکی از عمده‌ترین مباحث حقوق بین‌الملل به شمار می‌رود و در عین حال یکی از مباحثی است که اختلاف نظر دولت‌ها در باب آن وسعت و دامنه‌ای گسترده دارد و شاید همین امر موجب گردیده است که با وجود بیش از نیم قرن مساعی پی‌گیر کمیسیون حقوق بین‌الملل سازمان ملل متحد، هنوز موضوع تدوین قواعد ناظر بر مسئولیت بین‌المللی دولت به صورت یک کنوانسیون بین‌المللی الزام‌آور جامه عمل به خود نپوشد.

کمیسیون حقوق بین‌الملل سازمان ملل متحد از همان بدو شروع فعالیت خود در سال ۱۹۴۹ موضوع "مسئولیت بین‌المللی دولت" را از جمله موضوعات چهارده‌گانه‌ای قرار داد که قواعد آن می‌بایستی تدوین می‌گردید.

با آن‌که کمیسیون مزبور طی نیمه دوم قرن بیستم توانست برخی از موضوعات چهارده‌گانه را که عبارت بودند از حقوق دریائی، روابط دیپلماتیک، روابط کنسولی و حقوق معاهدات به طور کامل تدوین و به صورت کنوانسیون‌هایی به امضای دولت‌های عضو سازمان ملل متحد برساند ولی مساعی این کمیسیون در زمینه تدوین قواعد بین‌المللی ناظر بر مسئولیت بین‌المللی دولت هنوز به نتیجه قطعی و منسجمی منجر نشده است.

نخستین دست‌آورد کمیسیون حقوق بین‌الملل در این زمینه به صورت طرح ۳۵ ماده‌ای

تحت عنوان:

"پیش نویس مواد راجع به مسؤولیت دولت" در ۲۵ ماه جولای سال ۱۹۸۰ به تصویب کمیسیون رسید و به عنوان گزارش کار کمیسیون جزء اسناد مجمع عمومی سازمان ملل متحد انتشار یافت که بخش نخستین پیش نویس پذیرفته شده از سوی کمیسیون را در باب ریشه مسؤولیت بین‌المللی دولت تشکیل می‌داد.

طرح اولیه مزبور همچنان در کمیسیون حقوق بین‌الملل مورد نقد و جرح و تعدیل قرار گرفت و سرانجام در ماه دسامبر سال ۲۰۰۱ به صورت طرح جامع تری در ۵۹ ماده پس از تصویب در کمیسیون طی گزارشی به مجمع عمومی سازمان ملل متحد تسلیم گردید و تحت عنوان ضمیمه اسناد رسمی اجلاس پنجاه و ششم مجمع عمومی انتشار یافت.

با وجود آن که کمیسیون حقوق بین‌الملل سازمان ملل متحد هنوز توفیق نیافته تا قواعد ناظر بر مسؤولیت بین‌المللی دولت را به صورت یک کنوانسیون الزام آور بین‌المللی به تصویب دولت‌ها برساند ولی این ناکامی به هیچ روی از استحکام و منزلت قواعدی که در طرح‌های کمیسیون تدوین گردیده است نمی‌کاهد و قواعد مزبور از دیر باز همواره به عنوان موازین و قواعد استوار و معتبر حقوق بین‌الملل در دعاوی مطروحه نزد دیوان‌های داوری بین‌المللی یا مراجع دادگستری بین‌المللی مبنای صدور آرای قضات و داوران بوده است.

برای آن که خوانندگان و پژوهندگان حقوقی بهتر بتوانند با سیر تحول حقوقی این مبحث آشنا شوند ترجیح داده شد که ابتدا ترجمه متن ۳۵ ماده‌ای "پیش نویس مواد راجع به مسؤولیت دولت" که از متن انگلیسی گزارش سالانه (سال ۱۹۸۰) کمیسیون حقوق بین‌الملل صورت گرفته، آورده شود و به دنبال آن متن ۵۹ ماده‌ای سال ۲۰۰۱.

ترجمه‌ای که از مواد ۵۹ گانه سال ۲۰۰۱ نیز تقدیم خوانندگان می‌گردد از متن انگلیسی گزارش کمیسیون حقوق بین‌الملل به مجمع عمومی که در سالنامه کمیسیون حقوق بین‌الملل سال ۲۰۰۱ انتشار یافته صورت گرفته است.

شایان یادآوری است که کمیسیون متن مواد مزبور را همراه با ایضاحات و شرح و تفسیرهای مبسوطی پیرامون هر یک از مواد منتشر ساخته که خود کتاب حجیمی را تشکیل می‌دهد و از آنجا که ترجمه کامل مواد با ایضاحات و شرح و تفسیرهای آن‌ها به صورت یک مقاله در حوصله این نشریه نبود لذا به عنوان گام نخست فقط به ترجمه اصل مواد قناعت گردید. بدیهی است هر گاه

در کار اجرائی خاصی استناد به هریک از مواد مزبور ضرورت یابد پژوهنده را از مراجعه به ایضاحات و شرح و تفسیرهای مربوطه گریزی نیست.

متن قسمت اول طرح مواد پذیرفته شده از سوی کمیسیون تدوین حقوق بین‌الملل راجع به مسئولیت بین‌المللی دولت کمیسیون حقوق بین‌الملل سازمان ملل متحد در هزار و شصت و چهارم و دومین جلسه خود در تاریخ ۲۵ جولای ۱۹۸۰ طی قطعنامه ای ضمن تجلیل از زحمات گراندنر و مساعی خستگی ناپذیر آقای رابرتو آگو (Roberto Ago) مخبر ویژه سابق کمیسیون تدوین مقررات راجع به مسئولیت بین‌المللی دولت، طرح پیوست را به طور موقت تصویب نمود. این طرح که طی آن مبانی مسئولیت بین‌المللی دولت تشریح شده نخستین بخش طرح تدوین مسئولیت ناشی از تخلفات بین‌المللی دولت را تشکیل می‌دهد.

فصل اول: اصول کلی

- ماده ۱: مسئولیت دولت بابت تخلفات بین‌المللی آن هر تخلف بین‌المللی دولت موجب مسئولیت بین‌المللی آن دولت می‌گردد.
- ماده ۲: امکان مسؤول شناخته شدن هر دولتی به خاطر ارتکاب تخلف بین‌المللی هر دولتی ممکن است مرتکب تخلف بین‌المللی شناخته شود که موجب مسئولیت بین‌المللی آن گردد.
- ماده ۳: عناصر متشکله تخلف بین‌المللی دولت عمل دولت زمانی تخلف بین‌المللی محسوب می‌شود که:
- (الف) اقدام ارتكابی اعم از فعل یا ترک فعل، طبق حقوق بین‌الملل قابل انتساب به دولت باشد؛ و
- (ب) آن اقدام نقض تعهد بین‌المللی دولت را تشکیل دهد.
- ماده ۴: توصیف عمل دولت به عنوان تخلف بین‌المللی عمل دولت منحصرأ طبق حقوق بین‌الملل می‌تواند به عنوان تخلف بین‌المللی توصیف

شود. این توصیف نمی‌تواند از توصیف همان عمل در حقوق داخلی به عنوان عملی قانونی متأثر گردد.

فصل دوم: "عمل دولت" طبق حقوق بین الملل

ماده ۵: انتساب اقدام نهادهای دولتی به دولت

از نظر مقررات حاضر، اقدام هر از نهادهای دولتی که به موجب حقوق داخلی دولت مربوطه دارای آن عنوان است، طبق حقوق عمل آن دولت محسوب می‌شود مشروط بر این که آن نهاد در مسئله مورد نظر در صلاحیت مربوطه خود اقدام کرده باشد.

ماده ۶: بی‌تاثیر بودن موقعیت نهاد در تشکیلات دولت

اقدام نهاد دولتی اعم از این که به قوه بنیانگذاری، تقنینی، اجرایی، قضایی یا غیر آن تعلق داشته باشد، خواه وظایف آن جنبه بین المللی داشته باشد یا داخلی، و اعم از این که در تشکیلات دولت موقعیتی فائقه داشته باشد یا تابعه، طبق حقوق بین الملل عمل آن دولت محسوب می‌شود.

ماده ۷: انتساب اقدام دیگر واحدهایی که صلاحیت اعمال عناصری از اقتدار دولتی به

آن‌ها تفویض گردیده، به دولت

۱- اقدام نهاد متعلق به واحد دولتی منطقه‌ای در داخل کشور نیز طبق حقوق بین الملل عمل آن دولت محسوب می‌شود مشروط بر آن که نهاد مزبور در مسئله مورد بحث در صلاحیت مربوطه خود اقدام کرده باشد.

۲- اقدام نهاد متعلق به واحد که جزء ساختار رسمی دولت یا واحد دولتی منطقه‌ای نیست ولی به موجب حقوق داخلی آن دولت صلاحیت اعمال عناصری از اقتدار دولتی به آن تفویض گردیده، نیز طبق حقوق بین الملل عمل دولت محسوب می‌شود مشروط بر آن که نهاد مزبور در مسئله مورد بحث در صلاحیت مربوطه خود اقدام کرده باشد.

ماده ۸: انتساب اقدام اشخاصی که در واقع از جانب دولت عمل می‌کنند به دولت

اقدام شخص یا گروهی از اشخاص نیز طبق حقوق بین الملل عمل دولت محسوب می‌شود،

اگر:

(الف) محرز شود که چنین شخص یا گروه اشخاصی در واقع از جانب دولت اقدام کرده؛ یا

(ب) چنین شخص یا گروه اشخاصی در واقع در غیاب مقامات رسمی و در شرایطی که اعمال آن عناصر از اقتدار دولتی را موجه می‌ساخته است به اعمال عناصری از اقتدار دولتی مبادرت کرده باشد.

ماده ۹: انتساب اقدام‌های دولتی دیگر یا سازمان بین‌المللی در اختیار دولت گذاشته شده، به دولت

اقدام‌هایی که از سوی دولتی دیگر یا سازمان بین‌المللی در اختیار دولت گذاشته شده، اگر در مقام اعمال عناصری از اقتدار دولتی که نهاد مزبور در اختیار آن قرار داده شده صورت گرفته باشد، طبق حقوق بین‌الملل عمل دولت در اختیارگیرنده نهاد محسوب می‌شود.

ماده ۱۰: انتساب اقدام خارج از صلاحیت یا خلاف دستورات راجع به فعالیت‌های نهادها به دولت

اقدام نهاد دولتی، واحد دولتی منطقه‌ای یا واحدی که صلاحیت اعمال عناصری از اقتدار دولتی به آن تفویض گردیده، اگر در صلاحیت مربوطه خود عمل کرده باشد، طبق حقوق بین‌الملل عمل دولت محسوب می‌شود ولو این که نهاد مربوطه در آن مورد خاص از حدود صلاحیت خود طبق حقوق داخلی تجاوز نموده یا برخلاف دستورات راجع به فعالیت خود عمل کرده باشد.

ماده ۱۱: اقدام اشخاصی که عمل آن‌ها از جانب دولت نیست

۱- اقدام شخص یا گروه اشخاصی که عمل آن‌ها از جانب دولت نیست طبق حقوق بین‌الملل عمل دولت محسوب نمی‌شود.

۲- بند ۱ در انتساب هرگونه اقدام دیگری به دولت که با اعمال اشخاص یا گروه‌های اشخاص اشاره شده در آن بند مرتبط بوده و طبق مفاد مواد ۵ تا ۱۰ باید عمل دولت محسوب شود، تأثیری ندارد.

ماده ۱۲: اقدام‌های دولتی دیگر

۱- اقدام نهاد دولتی در صلاحیت مربوطه خود که در قلمرو دولتی دیگر یا هر سرزمین دیگری که تحت حاکمیت آن دولت دیگر است صورت می‌گیرد طبق حقوق بین‌الملل عمل دولت اخیر محسوب نمی‌شود.

۲- بند ۱ در انتساب هرگونه اقدام دیگری به دولت که با اقدامات اشاره شده در آن بند مرتبط

بوده و طبق مفاد مواد ۵ تا ۱۰ باید عمل آن دولت محسوب شود، تاثیری ندارد.

ماده ۱۳: اقدام نهادهای سازمان بین‌المللی

اقدام نهاد سازمان بین‌المللی، در صلاحیت مربوطه خود، فقط به صرف این واقعیت که در قلمرو دولت یا هر قسمتی از دیگر سرزمین‌های تحت حاکمیت آن صورت گرفته طبق حقوق بین‌الملل عمل آن دولت محسوب نمی‌شود.

ماده ۱۴: اقدام نهادهای نهضت شورشی

۱- اقدام نهاد نهضت شورشی که در قلمرو دولت یا هر قسمتی از قلمرو تحت اداره آن مستقر گردیده، طبق حقوق عمل آن دولت محسوب نمی‌شود.

۲- بند ۱ در انتساب هر گونه اقدام دیگری به دولت که با اقدامات نهاد نهضت شورشی مرتبط بوده و طبق مفاد مواد ۵ تا ۱۰ باید عمل دولت محسوب شود، تاثیری ندارد.

۳- به همین نحو، بند ۱ در انتساب اقدام نهاد نهضت شورشی به آن نهضت، در هر موردی که طبق حقوق بین‌الملل احراز چنین انتسابی امکان پذیر باشد، تاثیری ندارد.

ماده ۱۵: انتساب عمل نهضتی شورشی که به صورت حکومت جدید دولت درمی‌آید

و یا منجر به تشکیل دولت جدیدی می‌گردد، به دولت

۱- عمل نهضت شورشی که حکومت جدید دولت را تشکیل می‌دهد عمل آن دولت محسوب می‌شود. در هر حال، این امر در انتساب اقدامی به آن دولت که طبق مفاد مواد ۵ تا ۱۰ قبلاً می‌توانسته است عمل دولت محسوب شود، تاثیری نخواهد داشت.

۲- عمل نهضت شورشی که فعالیت آن منجر به تشکیل دولت جدیدی در بخشی از قلمرو دولت موجود قبلی یا سرزمین تحت اداره آن می‌گردد عمل دولت جدید محسوب می‌شود.

فصل سوم: نقض تعهد بین‌المللی

ماده ۱۶: وجود نقض تعهد بین‌المللی

هر گاه عمل دولت با آنچه که طبق تعهد بین‌المللی ملزم به انجام آن است مطابقت نداشته باشد نقض تعهد بین‌المللی دولت به وجود می‌آید.

ماده ۱۷: بی‌تاثیر بودن مبنای تعهد بین‌المللی نقض شده

۱- عمل دولت که نقض تعهد بین‌المللی است، صرف‌نظر از مبنای تعهد اعم از عرفی،

قراردادی یا غیر آن، تخلف محسوب می‌شود.

۲- مبنای تعهد بین‌المللی نقض شده از سوی دولت تأثیری در مسئولیت بین‌المللی ناشی از تخلف بین‌المللی آن دولت ندارد.

ماده ۱۸: ضرورت نفاذ اعتبار تعهد بین‌المللی نسبت به دولت

۱- عمل دولت که با آنچه طبق تعهد بین‌المللی ملزم به انجام آن است مغایرت دارد فقط در صورتی نقض آن تعهد محسوب می‌شود که در زمانی که اعتبار تعهد نسبت به آن دولت به قوت خود باقی است انجام گرفته باشد.

۲- در هر حال، عمل دولت که در زمان ارتکاب با تعهد معتبر بین‌المللی آن مغایرت داشته، چنانچه متعاقباً ارتکاب همان عمل به موجب قاعده امره حقوق بین‌الملل عام الزامی گردد، دیگر تخلف بین‌المللی محسوب نمی‌شود.

۳- اگر عمل مغایر با تعهد بین‌المللی دولت جنبه تداوم داشته باشد، فقط در مدت تداوم آن عمل و در حالی که اعتبار تعهد مورد بحث نسبت به آن دولت همچنان به قوت خود باقی است نقض آن تعهد محسوب می‌شود.

۴- اگر عمل مغایر با تعهد بین‌المللی دولت متشکل از چندین فعل یا ترک فعل در رابطه با قضایای جداگانه باشد نقض آن تعهد در صورتی محرز می‌گردد که احراز وقوع فعل‌ها یا ترک فعل‌های تشکیل دهنده عمل دولت، در مدتی که اعتبار تعهد نسبت به آن دولت همچنان به قوت خود باقی بوده است، امکان پذیر باشد.

۵- اگر عمل مغایر با تعهد بین‌المللی دولت عمل مرکبی متشکل از فعل‌ها یا ترک فعل‌های همان نهاد یا نهادهای مختلف آن دولت در رابطه با همان قضیه باشد، نقض تعهد در صورتی محرز می‌گردد که فعل یا ترک فعلی که شروع عمل مرکب محسوب می‌شود در مدتی که اعتبار تعهد نسبت به آن دولت همچنان به قوت خود باقی است واقع گردد ولو این که عمل دولت پس از انقضای مدت مزبور تکمیل شود.

ماده ۱۹: جنایات بین‌المللی و جرایم بین‌المللی

۱- عملی که نقض تعهد بین‌المللی دولت محسوب می‌شود، صرفنظر از موضوع تعهد نقض شده، تخلف بین‌المللی است.

۲- چنانچه تخلف بین‌المللی دولت ناشی از نقض تعهدی بین‌المللی باشد که رعایت آن

برای صیانت از منافع اساسی جامعه بین‌المللی آنچنان ضروری است که نقض آن از سوی جامعه بین‌المللی به طور کلی، جنایت شناخته می‌شود در آن صورت تخلف مزبور جنایت بین‌المللی محسوب می‌گردد.

۳- با رعایت بند ۲ و بر اساس قواعد معتبر حقوق بین‌الملل، جنایت بین‌المللی می‌تواند از جمله ناشی از موارد ذیل باشد:

(الف) نقض خطیر تعهد بین‌المللی که برای حفظ صلح و امنیت بین‌المللی اهمیت اساسی دارد مانند تعهد مبنی بر منع تجاوز.

(ب) نقض خطیر تعهد بین‌المللی که برای صیانت از حق خودمختاری ملل اهمیت اساسی دارد مانند تعهد مبنی بر منع استقرار یا حفظ سلطه استعماری به زور.

(ج) نقض خطیر تعهد بین‌المللی در مقیاسی گسترده که برای صیانت بشر اهمیت اساسی دارد مانند تعهد مبنی بر منع بردگی، کشتار دسته جمعی و تبعیض نژادی.

(د) نقض خطیر تعهد بین‌المللی که برای صیانت و حفظ محیط زیست انسانی اهمیت اساسی دارد مانند تعهد مبنی بر منع آلودگی وسیع جو یا دریاها.

۴- هر تخلف بین‌المللی که طبق بند ۲ جنایت بین‌المللی محسوب نشود جرم بین‌المللی محسوب می‌گردد.

ماده ۲۰: نقض تعهد بین‌المللی که اتخاذ خط مشی خاصی را الزام می‌کند

اگر تعهد بین‌المللی دولت اتخاذ خط مشی خاصی را الزام کند و خط مشی متخذه آن دولت با آنچه طبق آن تعهد ملزم به اتخاذ آن است مطابقت ننماید، نقض تعهد بین‌المللی است.

ماده ۲۱: نقض تعهد بین‌المللی که حصول نتیجه مشخصی را الزام می‌کند

۱- اگر تعهد بین‌المللی دولتی را ملزم سازد که، با اتخاذ تدابیری به اختیار خود، نتیجه مشخصی را تحصیل نماید و اقدامات معموله آن دولت نتیجه لازمه آن تعهد را عاید نسازد، نقض تعهد بین‌المللی است.

۲- هرگاه اقدام دولت منجر به پیدایش وضعیتی مغایر با نتیجه لازمه تعهد بین‌المللی گردیده باشد اما طبق تعهد مزبور حصول نتیجه مورد نظر یا معادل آن با اقدام بعدی دولت به هر حال امکان پذیر باشد، نقض تعهد فقط در صورتی خواهد بود که دولت با اقدام بعدی خود نیز نتواند نتیجه لازمه‌ای را که از آن تعهد انتظار می‌رود تحصیل نماید.

ماده ۲۲: طی کامل مراحل توسل به مراجع محلی

۱- هرگاه اقدام دولت منجر به پیدایش وضعیتی مغایر با نتیجه لازمه تعهد بین‌المللی آن در باب رفتار با بیگانگان، اعم از اشخاص حقیقی یا حقوقی، شود اما طبق تعهد مزبور حصول نتیجه مورد نظر یا معادل آن با اقدام بعدی دولت به هر حال امکان پذیر باشد، نقض تعهد بین‌المللی فقط در صورتی خواهد بود که بیگانگان مورد بحث با طی کامل مراحل توسل به مراجع مؤثر محلی که در دسترس آن‌است نتوانسته باشند رفتار دولت را با آنچه تعهد بین‌المللی مقرر داشته، یا در صورت غیر ممکن بودن آن، با رفتاری معادل آن، منطبق سازند.

ماده ۲۳: نقض تعهد بین‌المللی که جلوگیری از واقعه خاصی را الزام می‌کند

هرگاه تعهد بین‌المللی دولتی را ملزم سازد که، با اتخاذ تدابیری به اختیار خود، از بروز واقعه خاصی جلوگیری کند، نقض آن تعهد فقط در صورتی خواهد بود که اقدام معموله دولت نتیجه مورد نظر را بار نیاورد.

ماده ۲۴: زمان و مدت نقض تعهد بین‌المللی دولت در اثر عملی که از لحاظ زمانی

تداوم ندارد

نقض تعهد بین‌المللی در اثر عمل دولت که از لحاظ زمانی تداوم ندارد، در زمان ارتکاب عمل محقق می‌شود. زمان ارتکاب نقض تعهد از زمان ارتکاب عمل فراتر نمی‌رود ولو این که آثار عمل ارتكابی دولت متعاقباً ادامه یابد.

ماده ۲۵: زمان و مدت نقض تعهد بین‌المللی دولت در اثر عملی که از لحاظ زمانی

تداوم دارد

۱- نقض تعهد بین‌المللی در اثر عمل دولت که جنبه تداوم دارد در زمان شروع آن عمل محقق می‌شود. با وجود این، زمان ارتکاب نقض تعهد به تمام مدتی که عمل تداوم داشته و مغایرت آن با تعهد بین‌المللی دولت به قوت خود باقی است تسری می‌یابد.

۲- نقض تعهد بین‌المللی در اثر عمل دولت که مرکب از چندین فعل یا ترک فعل در رابطه با قضایای جداگانه است زمانی محقق می‌شود که فعل یا ترک فعل کامل کننده عمل مرکب واقع گردد. با وجود این زمان ارتکاب نقض تعهد به تمام مدت از زمان ارتکاب نخستین فعل‌ها یا ترک فعل‌های تشکیل دهنده عمل مرکب مغایر با تعهد بین‌المللی تا هنگامی که چنین فعل‌ها یا ترک فعل در حال تکرار است تسری می‌یابد.

۳ - نقض تعهد بین‌المللی در اثر عمل چند گانه که متشکل از فعل‌ها یا ترک فعل‌های متوالی همان نهاد یا نهادهای مختلف دولت در رابطه با همان قضیه است، زمانی محقق می‌گردد که آخرین عنصر تشکیل دهنده عمل چند گانه تکمیل شود. با وجود این، زمان ارتکاب نقض تعهد به تمام مدت بین فعل یا ترک فعل آغاز کننده تا آخرین فعل یا ترک فعل تکمیل کننده نقض تعهد تسری می‌یابد.

ماده ۲۶: زمان و مدت نقض تعهد بین‌المللی که جلوگیری از واقعه خاصی را الزام می‌کند

نقض تعهد بین‌المللی که دولت را ملزم به جلوگیری از بروز واقعه خاصی می‌کند در زمان شروع آن واقعه محقق می‌گردد. با وجود این، زمان ارتکاب نقض تعهد به تمام مدتی که آن واقعه ادامه دارد تسری می‌یابد.

فصل چهارم: مداخله دولت در تخلف بین‌المللی دولتی دیگر

ماده ۲۷: کمک یا همراهی دولت با دولت دیگر در ارتکاب تخلف بین‌المللی

کمک یا همراهی دولت با دولتی دیگر، اگر محرز شود برای ارتکاب تخلف بین‌المللی از سوی دولت اخیر صورت گرفته است، فی نفسه تخلف بین‌المللی است ولو این که چنین کمک یا همراهی، به تنهایی، نقض تعهد بین‌المللی نباشد.

ماده ۲۸: مسؤلیت دولت بابت تخلف بین‌المللی دولتی دیگر

۱ - تخلف بین‌المللی ارتكابی از سوی دولت در زمینه فعلیتی که در آن خصوص دولت مرتکب تابع قدرت یا هدایت یا فرمان دولت دیگری است، موجب مسؤلیت بین‌المللی آن دولت دیگر خواهد بود.

۲ - تخلف بین‌المللی ارتكابی از سوی دولت که در نتیجه اجبار تحمیل شده از طرف دولتی دیگر به منظور تحقق ارتكاب آن عمل صورت می‌گیرد موجب مسؤلیت بین‌المللی آن دولت دیگر خواهد بود.

۳ - بندهای ۱ و ۲ در مسؤلیت بین‌المللی دولتی که طبق دیگر مواد طرح حاضر مرتکب تخلف بین‌المللی گردیده است، تاثیری ندارد.

فصل پنجم: شرایط رفع کننده جنبه تخلف

ماده ۲۹: رضایت

۱- رضایت معتبری که دولت به دولتی دیگر برای ارتکاب عمل مشخصی که مغایر با تعهد دولت مرتکب در قبال آن است می‌دهد جنبه تخلف آن عمل را تا حدودی که در محدوده رضایت انجام گرفته باشد، رفع می‌کند.

۲- اگر تعهد ناشی از قاعده آمره حقوق بین‌الملل عام باشد بند ۱ قابل اعمال نیست. منظور از قاعده آمره حقوق بین‌الملل عام در مواد طرح حاضر، قاعده‌ای است که از جانب عموم دولت‌های عضو جامعه بین‌المللی به عنوان قاعده‌ای عدول‌ناپذیر شناخته و پذیرفته شده و منحصرأ با قاعده دیگر حقوق

بین‌الملل عام که واجد خصیصه مشابهی باشد قابل تغییر است.

ماده ۳۰: اقدامات متقابل در قبال تخلف بین‌المللی

عمل مغایر با تعهد بین‌المللی دولت در قبال دولتی دیگر، اگر طبق حقوق بین‌الملل عملی مشروع علیه آن دولت در نتیجه ارتکاب تخلفی بین‌المللی از جانب آن شناخته شود، جنبه تخلف از آن رفع می‌گردد.

ماده ۳۱: قوه قاهره (Force Majeure) و واقعه غیر منتظره

۱- عمل مغایر با تعهد بین‌المللی دولت اگر در اثر وارد آمدن نیرویی مقاومت‌ناپذیر یا واقعه خارجی غیر قابل پیش‌بینی فراتر از سلطه دولت که عملاً رفتار طبق تعهد را برای دولت غیر ممکن ساخته یا توان تشخیص مغایرت عمل ارتكابی با تعهد را از دولت سلب نموده، انجام گرفته باشد، جنبه تخلف از آن رفع می‌گردد.

۲- اگر دولت مورد بحث در بروز وضعیت امکان‌ناپذیری عملی ایفای تعهد سهم بوده باشد، بند ۱ قابل اعمال نیست.

ماده ۳۲: اضطرار

۱- چنانچه مبادرت‌کننده به عملی که اقدام وی عمل دولت محسوب می‌شود در وضعیت اضطراری وخیمی که هیچ‌وسيله دیگری برای حفظ جان خود یا جان افرادی که مراقبت از آنان به وی سپرده شده در اختیار نداشته، اقدام نموده باشد، جنبه تخلف از آن عمل مغایر با تعهد بین‌المللی دولت رفع می‌گردد.

۲- اگر دولت مورد بحث در بروز وضعیت اضطراری وخیم سهمیم بوده یا احتمال بروز مخاطره‌ای مشابه یا بزرگ تر از عمل مورد بحث برود، بند ۱ قابل اعمال نیست.

ماده ۳۳: حالت ضرورت

۱- دولت نمی‌تواند به حالت ضرورت به عنوان مبنای رفع جنبه تخلف از اقدام مغایر با تعهد بین‌المللی خود استناد کند مگر این‌که:

(الف) عمل ارتكابی تنها راه حفظ منفعت اساسی آن دولت در مقابل مخاطره‌ای وخیم و قریب الوقوع باشد؛ و

(ب) عمل ارتكابی منفعت اساسی دولت ذینفع تعهد را به طور وخیمی در مخاطره نیاندازد.

۲- در هر حال، در موارد زیر دولت نمی‌تواند به حالت ضرورت به عنوان مبنای رفع جنبه تخلف از اقدام استناد کند:

(الف) اگر تعهد بین‌المللی که عمل ارتكابی دولت با آن مغایرت دارد منبعت از قاعده آمره حقوق بین‌الملل عام باشد؛ یا

(ب) اگر تعهد بین‌المللی که عمل ارتكابی دولت با آن مغایرت دارد به موجب عهد نامه‌ای باشد که در آن،

به طور صریح یا ضمنی، امکان استناد به حالت ضرورت در رابطه با آن تعهد مستثنی شده باشد؛ یا

(ج) اگر دولت مورد بحث در بروز حالت ضرورت سهمیم بوده باشد.

ماده ۳۴: دفاع از خود

اگر عمل مغایر با تعهد بین‌المللی دولت اقدامی قانونی در جهت دفاع از خود طبق منشور ملل متحد باشد جنبه تخلف از آن رفع می‌گردد.

ماده ۳۵: محفوظ ماندن مطالبه جبران خسارت

رفع جنبه تخلف از عمل دولت طبق مواد ۲۹ ج ۳۱ ج ۳۲ و ۳۳ در هر مسئله‌ای که ممکن است از لحاظ جبران خسارت وارده ناشی از آن عمل مطرح شود هیچ تاثیری نخواهد داشت.

مسئولیت ناشی از تخلفات بین‌المللی دولت‌ها

بخش اول

تخلف بین‌المللی دولت

فصل ۱ - اصول کلی

ماده ۱ - مسئولیت دولت بابت تخلفات بین‌المللی آن

هر تخلف بین‌المللی دولت موجب مسئولیت بین‌المللی آن دولت می‌گردد.

ماده ۲ - عناصر متشکله تخلف بین‌المللی دولت

تخلف بین‌المللی دولت زمانی محرز می‌گردد که فعل یا ترک فعل تشکیل دهنده اقدام:

(الف) طبق حقوق بین‌الملل قابل انتساب به آن دولت باشد، و

(ب) موجب نقض تعهد بین‌المللی آن دولت باشد.

ماده ۳ - توصیف عمل دولت به عنوان تخلف بین‌المللی

توصیف عمل دولت به عنوان تخلف بین‌المللی تابع حقوق بین‌الملل است. این توصیف از

توصیف همان عمل در حقوق داخلی به عنوان عملی قانونی، متأثر نمی‌گردد.

فصل ۲ - انتساب اقدام به دولت

ماده ۴ - اقدام نهاد‌های دولت

۱ - اقدام هر نهاد دولتی اعم از این که عهده دار وظایف تقنینی، اجرایی، قضائی یا غیر آن

باشد، صرف‌نظر از موقعیت آن در تشکیلات دولت و بدون توجه به وصف آن به عنوان نهاد

حکومت مرکزی یا نهاد مربوط به واحد محلی دولت، طبق حقوق بین‌الملل اقدام دولت

محسوب می‌گردد.

۲ - نهاد اعم از هر شخص یا واحدی است که طبق حقوق داخلی دولت دارای عنوان نهاد

باشد.

ماده ۵ - اقدام اشخاص یا واحدهایی که عناصری از اقتدار حکومتی را اعمال می‌کنند

اقدام شخص یا واحدی که طبق ماده ۴ نهاد دولتی شناخته نمی‌شود اما نظام حقوقی آن

دولت صلاحیت اعمال عناصری از اقتدار حکومتی را به آن تفویض نموده، طبق حقوق

بین‌الملل اقدام آن دولت محسوب می‌شود مشروط بر آن که شخص یا واحد مزبور در مورد خاصی که مطرح است در صلاحیت مربوطه خود اقدام کرده باشد.

ماده ۶ - اقدام نهادهائی که از سوی دولتی دیگر در اختیار دولت گذاشته می‌شوند

اقدام نهادی که از سوی دولتی دیگر در اختیار دولت گذاشته شده طبق حقوق بین‌الملل در صورتی اقدام دولت در اختیار گیرنده نهاد محسوب می‌شود که در مقام اعمال عناصری از اقتدار حکومتی دولتی که نهاد مزبور در اختیار آن قرار گرفته است، عمل کرده باشد.

ماده ۷ - تجاوز از حدود اختیارات یا تخطی از دستورات

اقدام نهاد دولتی یا شخص یا واحدی که صلاحیت اعمال عناصری از اقتدار حکومتی به آن تفویض گردیده طبق حقوق بین‌الملل عمل آن دولت محسوب می‌شود مشروط بر آن که نهاد، شخص یا واحد مزبور در صلاحیت مربوطه خود عمل نموده باشد ولو این که از حدود اختیارات خود تجاوز نموده و یا این که برخلاف دستورات عمل کرده باشد.

ماده ۸ - اقدامی که به راهنمایی یا به فرمان دولت صورت می‌گیرد

اگر شخص یا گروهی از اشخاص در اجرای اقدام خود در واقع طبق دستورات، یا به راهنمایی یا به فرمان دولت عمل کرده باشند، اقدام شخص یا گروه اشخاص مزبور طبق حقوق بین‌الملل عمل دولت محسوب می‌شود.

ماده ۹ - اقدامی که در غیاب مقامات رسمی یا به سبب ناتوانی آنان صورت می‌گیرد

اگر شخص یا گروهی از اشخاص در واقع در غیاب یا به سبب ناتوانی مقامات رسمی در مقام اعمال عناصری از اقتدار حکومتی برآمده و در شرایطی که انتظار اعمال آن دسته از عناصر اقتدار حکومتی از سوی آنان می‌رفته، اقدام کرده باشند، اقدام شخص یا گروه اشخاص مزبور طبق حقوق بین‌الملل عمل دولت محسوب می‌شود.

ماده ۱۰ - اقدام نهضت شورشی یا غیر آن

۱ - اقدام نهضت شورشی که به حکومت جدید دولت تبدیل می‌شود طبق حقوق بین‌الملل

عمل آن دولت محسوب می‌شود.

۲ - اقدام نهضت، شورشی یا غیر آن، که موفق به استقرار دولت جدیدی در بخشی از قلمرو

دولت موجود قبلی یا سرزمین تحت اداره آن می‌گردد طبق حقوق بین‌الملل عمل دولت جدید

محسوب می‌شود.

۳- این ماده در انتساب هرگونه اقدام دیگری به دولت، صرفنظر از نحوه ربط آن به نهضت مربوطه، که طبق مواد ۴ تا ۹ عمل دولت محسوب می‌شود، تاثیری ندارد.
ماده ۱۱- اقدامی که از سوی دولت به عنوان اقدام خود مورد شناسائی و پذیرش قرار گرفته باشد

چنانچه اقدامی که طبق مواد پیش گفته قابل انتساب به دولت نیست از سوی آن دولت به عنوان اقدام خود مورد شناسائی و پذیرش قرار گیرد در همان حدودی که شناسائی و پذیرش صورت گرفته است طبق حقوق بین‌الملل عمل آن دولت محسوب می‌شود.

فصل ۳- نقض تعهد بین‌المللی

ماده ۱۲- وجود نقض تعهد بین‌المللی

نقض تعهد بین‌المللی از سوی دولت زمانی پدید می‌آید که عمل آن دولت با آنچه که به موجب تعهد مورد نظر ملزم به انجام آن بوده، صرفنظر از منشاء یا ماهیت آن، مطابقت نداشته باشد.

ماده ۱۳- نفاذ اعتبار تعهد بین‌المللی نسبت به دولت

عمل دولت موجب نقض تعهد بین‌المللی نیست مگر آن که دولت در زمان وقوع آن عمل به تعهد مورد بحث ملزم بوده باشد.

ماده ۱۴- تسری زمان نقض تعهد بین‌المللی

۱- نقض تعهد بین‌المللی از سوی دولت در اثر عملی که جنبه تداوم ندارد در لحظه انجام آن عمل محقق می‌گردد ولو این که آثار آن تداوم داشته باشد.

۲- نقض تعهد بین‌المللی از سوی دولت در اثر عملی که جنبه تداوم دارد به تمام مدت زمانی که آن عمل تداوم داشته و مغایرت آن با تعهد بین‌المللی به قوت خود باقی است تسری می‌یابد.

۳- نقض تعهد بین‌المللی که به موجب آن دولت ملزم به جلوگیری از بروز واقعه خاصی است، زمانی محقق می‌گردد که آن واقعه حادث شود و به تمام مدتی که آن واقعه تداوم داشته و مغایرت آن با آن تعهد به قوت خود باقی است، تسری می‌یابد.

ماده ۱۵- نقض تعهد ناشی از ارتکاب عمل مرکب

۱ - نقض تعهد بین‌المللی از سوی دولت از طریق رشته فعل‌ها یا ترک فعل‌هایی که به صورت مجموع تخلف محسوب می‌شوند زمانی محقق می‌گردد که فعل یا ترک فعلی که ارتکاب آن، به انضمام سایر فعل‌ها یا ترک فعل‌ها برای تحقق تخلف کفایت می‌کند، واقع شود.

۲ - در چنین حالتی، نقض تعهد به تمام مدت، از زمان شروع نخستین فعل‌ها یا ترک فعل‌های مجموعه‌ای تا زمانی که فعل‌ها یا ترک فعل‌های مزبور تکرار شده و مغایرت آن‌ها با تعهد بین‌المللی به قوت خود باقی است، تسری می‌یابد.

فصل ۴ - مسؤولیت دولت که مرتبط با اقدام دولتی دیگر است

ماده ۱۶ - کمک یا همراهی در ارتکاب تخلف بین‌المللی

دولتی که در ارتکاب تخلف بین‌المللی به دولتی دیگر کمک نموده یا با آن همراهی می‌کند بابت کمک یا همراهی مزبور مسؤولیت بین‌المللی دارد، اگر:

(الف) آن دولت با آگاهی از چگونگی آن تخلف بین‌المللی کمک یا همراهی نموده باشد؛ و
(ب) ارتکاب آن عمل از سوی خود آن دولت نیز تخلف بین‌المللی محسوب شود.

ماده ۱۷ - راهنمایی و فرمان دادن بر ارتکاب تخلف بین‌المللی

دولتی که دولت دیگری را در ارتکاب تخلف بین‌المللی تحت راهنمایی و فرمان خود دارد بابت آن تخلف مسؤولیت بین‌المللی دارد، اگر:

(الف) آن دولت با آگاهی از چگونگی آن تخلف بین‌المللی راهنمایی و فرمان خود را اعمال کرده باشد؛ و

(ب) ارتکاب آن عمل از سوی خود آن دولت نیز تخلف بین‌المللی محسوب شود.

ماده ۱۸ - اجبار کردن دولتی دیگر

دولتی که دولت دیگری را مجبور به ارتکاب عملی می‌کند از لحاظ بین‌المللی مسؤول آن عمل است، اگر:

(الف) عمل ارتکابی، صرفنظر از اجبار، تخلف بین‌المللی دولت اجبار شده محسوب شود؛

و

(ب) دولت اجبارکننده با آگاهی از چگونگی آن عمل مبادرت به اجبار نموده باشد.

ماده ۱۹ - اثر این فصل

این فصل در مسئولیت بین‌المللی ای که، به موجب سایر مقررات این مواد، متوجه دولتی که مرتکب عمل خاصی شده، یا هر دولت دیگری، می‌گردد، تاثیری ندارد.

فصل ۵ - شرایط برطرف کننده جنبه تخلف

ماده ۲۰ - رضایت

رضایت معتبر دولت به دولت دیگر برای ارتکاب عمل معین، جنبه تخلف آن عمل را در قبال دولت قبلی، تا حدودی که عمل در محدوده آن رضایت صورت گرفته باشد، برطرف می‌سازد.

ماده ۲۱ - دفاع از خود

اگر عمل دولت اقدامی مشروع در جهت دفاع از خود طبق منشور ملل متحد باشد جنبه تخلف از آن عمل برطرف می‌گردد.

ماده ۲۲ - اقدامات متقابل در قبال تخلف بین‌المللی

عمل مغایر با تعهد بین‌المللی دولت در برابر دولت دیگر، اگر و تا حدودی که آن عمل طبق فصل ۲ از بخش سوم اقدامی متقابل علیه دولت اخیر باشد، جنبه تخلف از آن برطرف می‌گردد.

ماده ۲۳ - قوه قاهره (force majeure)

۱ - عمل مغایر با تعهد بین‌المللی دولت اگر در اثر قوه قاهره یعنی وقوع نیرویی مقاومت ناپذیر یا بروز واقعه‌ای غیر قابل پیش‌بینی، خارج از سلطه دولت، به نحوی که در آن شرایط عملاً ایفای تعهد غیر ممکن باشد، انجام پذیرد، در آن صورت جنبه تخلف از آن عمل برطرف می‌گردد.

۲ - بند ۱ فوق در موارد زیر قابل اعمال نخواهد بود:

(الف) بروز وضعیت قوه قاهره، به تنهایی یا توأم با عوامل دیگر، ناشی از اقدام دولتی باشد که به آن استناد کرده است؛ یا

(ب) دولت خطر بروز آن وضعیت را پذیرفته باشد.

ماده ۲۴ - اضطرار

۱ - جنبه تخلف از عمل مغایر با تعهد بین‌المللی دولت در صورتی برطرف می‌گردد که مبادرت کننده به عمل مورد بحث، در وضعیت اضطراری، هیچ راه معقول دیگری برای حفظ

جان خود یا جان سایر افرادی که مراقبت آنان بر عهده وی گذاشته شده، در اختیار نداشته باشد.

۲- بند ۱ فوق در موارد زیر قابل اعمال نخواهد بود:

- (الف) بروز وضعیت اضطراری، به تنهایی یا توأم با عوامل دیگر، ناشی از اقدام دولتی باشد که به آن استناد کرده است؛ یا
- (ب) در عمل مورد بحث احتمال بروز مخاطره‌ای مشابه یا بزرگ تر وجود داشته باشد.

ماده ۲۵- ضرورت

۱- دولت نمی‌تواند به ضرورت به عنوان مبنایی برای رفع جنبه تخلف از عمل مغایر با تعهد بین‌المللی خود استناد کند مگر آن که عمل مزبور:

(الف) برای دولت تنها راه حفظ منفعت اساسی در برابر خطری وخیم و قریب الوقوع باشد و؛

(ب) به منفعت اساسی دولت یا دولت‌هایی که ذینفع تعهد مزبور هستند، یا جامعه بین‌المللی به طور کلی، لطمه خطیری وارد نسازد.

۲- در هر حال دولت نمی‌تواند به ضرورت به عنوان مبنایی برای رفع جنبه تخلف استناد کند، اگر:

(الف) تعهد بین‌المللی مورد بحث امکان استناد به ضرورت را مستثنی کرده باشد؛ یا

(ب) خود دولت در بروز وضعیت ضرورت سهمیم بوده باشد.

ماده ۲۶- رعایت قواعد آمره

هیچ از مقررات این فصل جنبه تخلف هیچ عملی را که دولت برخلاف تعهد منبعث از قاعده آمره حقوق بین‌الملل عام مرتکب می‌شود، برطرف نمی‌سازد.

ماده ۲۷- آثار استناد به وضعیت رفع کننده جنبه تخلف

استناد به وضعیتی که طبق این فصل موجب رفع جنبه تخلف می‌گردد تاثیری در موارد زیر ندارد:

(الف) ایفای تعهد مورد بحث، اگر و تا حدودی که وضعیت رفع کننده جنبه تخلف دیگر وجود نداشته باشد؛

(ب) موضوع جبران هرگونه زیان مادی ناشی از اقدام مورد بحث.

بخش دوم

حدود مسئولیت بین‌المللی دولت

فصل ۱ - اصول کلی

ماده ۲۸ - آثار حقوقی تخلف بین‌المللی

مسئولیت بین‌المللی دولت که ناشی از ارتکاب تخلف بین‌المللی طبق مقررات مندرج در بخش اول است متضمّن آثاری حقوقی به شرح مندرج در این بخش خواهد بود.

ماده ۲۹ - ادامه تکلیف ایفای تعهد

آثار حقوقی تخلف بین‌المللی طبق این بخش تاثیری در ادامه تکلیف دولت مسؤول به ایفای تعهد نقض شده ندارد.

ماده ۳۰ - توقف و عدم تکرار

دولتی که مسؤول تخلف بین‌المللی است ملزم است:

(الف) اگر تخلف ادامه دارد آن را متوقف سازد؛

(ب) در صورت ایجاب شرایط برای عدم تکرار آن تأمین‌ها و تضمین‌های متناسب ارائه دهد.

ماده ۳۱ - جبران

۱ - دولت مسؤول ملزم به جبران خسارت کامل صدمه وارده ناشی از تخلف بین‌المللی است.

۲ - صدمه شامل هرگونه خسارتی، اعم از مادی یا معنوی، است که ناشی از تخلف بین‌المللی دولت باشد.

ماده ۳۲ - بی‌تاثیر بودن حقوق داخلی

دولت مسؤول نمی‌تواند به مقررات حقوق داخلی خود به عنوان مجوز قصور در ایفای تعهداتی که طبق این بخش بر عهده دارد اکتفا کند.

ماده ۳۳ - حیطة تعهدات بین‌المللی مندرج در این بخش

۱ - تعهدات دولت مسؤول، به شرح مندرج در این بخش، به ویژه با توجه به ماهیت و محتوای تعهد بین‌المللی و چگونگی نقض آن ممکن است در قبال دولت دیگر، چند دولت، یا جامعه بین‌المللی به طور کلی باشد.

۲- این بخش در هر گونه حقی که ممکن است در اثر مسؤولیت بین‌المللی دولت مستقیماً برای هر شخص یا واحدی غیر از دولت، به وجود آید، تاثیری ندارد.

فصل ۲- جبران صدمه

ماده ۳۴- صور جبران صدمه

جبران خسارت کامل صدمه ناشی از تخلف بین‌المللی، طبق مقررات این فصل، باید به شکل اعاده، جبران خسارت و ترضیه، خواه به صورت منفرد و یا ترکیبی از آن‌ها، صورت گیرد.

ماده ۳۵- اعاده

دولتی که مسؤول تخلف بین‌المللی است ملزم به ایفای اعاده است، یعنی باید وضعیتی را که پیش از ارتکاب تخلف وجود داشته اعاده نماید، مشروط بر و تا حدودی که اعاده:

(الف) عملاً غیر ممکن نباشد.

(ب) مستلزم تحمیلی بکلی غیر متناسب با نفعی که از اعاده به جای جبران خسارت حاصل

می‌گردد، نباشد.

ماده ۳۶- جبران خسارت

۱- دولتی که مسؤول تخلف بین‌المللی است ملزم به جبران خسارت وارده ناشی از تخلف،

تا حدودی که خسارت مزبور از طریق اعاده جبران نگردیده، می‌باشد.

۲- جبران خسارت شامل هرگونه خسارتی است که از لحاظ مالی قابل تقویم باشد از جمله

عدم النفع تا حدودی که اثبات شده باشد.

ماده ۳۷- ترضیه

۱- دولتی که مسؤول تخلف بین‌المللی است ملزم به دادن ترضیه بابت صدمه وارده ناشی از

آن اقدام، تا حدودی که ترمیم صدمه وارده از طریق اعاده یا جبران خسارت امکان پذیر نیست،

می‌باشد.

۲- ترضیه ممکن است به شکل پذیرش ارتکاب نقض تعهد، ابراز تاسف، عذر خواهی

رسمی یا به نحو مناسب دیگری صورت گیرد.

۳- ترضیه نباید با صدمه وارده غیر متناسب بوده و نسبت به دولت مسؤول شکل

تحقیرکننده‌ای داشته باشد.

ماده ۳۸ - بهره

۱ - بهره هر مبلغ اصلی که پرداخت آن طبق این فصل محرز گردیده، هر گاه لازم باشد باید برای تامین جبران خسارت کامل پرداخت گردد. نرخ بهره و نحوه محاسبه آن به گونه‌ای خواهد بود که حصول این نتیجه را محقق سازد.

۲ - بهره به مدت زمانی از تاریخی که مبلغ اصلی باید پرداخت می‌شده تا روزی که تعهد پرداخت ایفا گردیده، تعلق می‌گیرد.

ماده ۳۹ - سهم بودن در ایراد صدمه

در تعیین جبران خسارت باید سهم بودن دولت صدمه دیده یا هر شخص یا واحدی که در ارتباط با آن مطالبه غرامت شده، در وقوع صدمه از لحاظ فعل یا ترک فعلی که عمداً یا سهواً مرتکب شده اند در نظر گرفته شود.

فصل ۳ - نقض خطیر تعهدات ناشی از قواعد آمره حقوق بین‌المللی عام

ماده ۴۰ - مورد اعمال این فصل

۱ - مورد اعمال این فصل مسئولیت بین‌المللی ناشی از نقض خطیر تعهد منبث از قاعده آمره حقوق بین‌الملل عام از سوی یک دولت می‌باشد.

۲ - نقض چنین تعهدی اگر متضمن قصور فاحش یا منظم دولت مسؤول در ایفای تعهد باشد، نقض خطیر تعهد محسوب می‌شود.

ماده ۴۱ - آثار خاص نقض خطیر تعهد طبق این فصل

۱ - دولت‌ها باید برای پایان بخشیدن به هر گونه نقض خطیر تعهد در چارچوب مفاد ماده ۴۰ از طرق قانونی همکاری نمایند.

۲ - هیچ دولتی نباید وضعیت حاصل از نقض خطیر تعهد در چارچوب مفاد ماده ۴۰ را قانونی بشناسد، و نه در حفظ آن وضعیت کمک یا همراهی نماید.

۳ - این ماده در دیگر آثاری که در این بخش بدان‌ها اشاره شده و دیگر آثاری که طبق حقوق بین‌الملل از نقض تعهد مشمول این فصل ممکن است ببار آید، هیچ تاثیری نخواهد داشت.

بخش سوم

اجرای مسؤولیت بین‌المللی دولت

فصل ۱ - استناد به مسؤولیت دولت

ماده ۴۲ - استناد به مسؤولیت از سوی دولت صدمه دیده

یک دولت حق دارد به عنوان دولت صدمه دیده به مسؤولیت دولتی دیگر استناد کند چنانچه تعهد نقض شده:

(الف) به نفع آن دولت به تنهایی باشد؛ یا

(ب) به نفع گروهی از دولت‌ها باشد که آن دولت جزء آن‌ها است، یا به نفع جامعه بین‌المللی به طور کلی باشد، و نقض تعهد:

(۱) - بالاحص آن دولت را متأثر کرده باشد؛ یا

(۲) - واجد چنان خصیصه‌ای باشد که وضعیت تمامی دیگر دولت‌های ذینفع تعهد را از لحاظ ایفای بعدی تعهد، به شدت تغییر دهد.

ماده ۴۳ - اعلام ادعا از سوی دولت صدمه دیده

۱ - دولت صدمه دیده‌ای که به مسؤولیت دولت دیگری استناد می‌کند باید ادعای خود را به آن دولت اعلام نماید.

۲ - دولت صدمه دیده می‌تواند به ویژه مشخص نماید:

(الف) در صورت ادامه تخلف، دولت مسؤل برای توقف آن چه اقدامی باید انجام دهد؛

(ب) جبران صدمه طبق مقررات بخش دوم باید چگونه باشد.

ماده ۴۴ - قابل قبول بودن ادعاها

به مسؤولیت دولت نمی‌توان استناد نمود اگر:

(الف) ادعا طبق هیچ از قواعد حاکم بر تابعیت دعاوی طرح نشده باشد؛

(ب) ادعا از نوعی باشد که مشمول قاعده طی کامل مراحل توسل به مراجع محلی بوده و

همه مراحل توسل به هر گونه مرجع محلی در دسترس و مؤثر طی نشده باشد.

ماده ۴۵ - از دست دادن حق استناد به مسؤولیت

به مسؤولیت دولت نمی‌توان استناد نمود اگر:

(الف) دولت صدمه دیده به نحو معتبری از ادعا صرف‌نظر کرده باشد؛

(ب) از عملکرد دولت صدمه دیده استنباط شود که به نحو معتبری ترک ادعای خود را پذیرفته است.

ماده ۴۶ - تعدّد دولت‌های صدمه دیده

در مواردی که چند دولت از تخلف بین‌المللی واحدی صدمه دیده باشند، هر دولت صدمه دیده می‌تواند جداگانه به مسؤولیت دولتی که مرتکب تخلف بین‌المللی گردیده استناد کند.

ماده ۴۷ - تعدّد دولت‌های مسؤول

۱ - در مواردی که چند دولت مسؤول تخلف بین‌المللی واحدی باشند، مسؤولیت هریک از آن دولت‌ها بابت آن تخلف قابل استناد است.

۲ - بند ۱:

(الف) هیچ از دولت‌های صدمه دیده را مجاز نمی‌کند، تا از طریق جبران خسارت، چیزی بیش از خسارتی که متحمل شده، دریافت کند؛

(ب) هیچ تأثیری در هرگونه حق رجوع به دیگر دولت‌های مسؤول ندارد.

ماده ۴۸ - استناد به مسؤولیت از سوی دولتی غیر از دولت صدمه دیده

۱ - هر دولتی غیر از دولت صدمه دیده حق دارد طبق بند ۲ به مسؤولیت دولت دیگری استناد کند اگر:

(الف) تعهد نقض شده در قبال گروهی از دولت‌ها از جمله آن دولت بوده، و آن تعهد برای صیانت نفع دسته جمعی آن گروه وضع شده باشد؛ یا

(ب) تعهد نقض شده در قبال جامعه بین‌المللی به طور کلی باشد.

۲ - هر دولتی که طبق بند ۱ حق استناد به مسؤولیت داشته باشد می‌تواند از دولت مسؤول

مطالبه کند تا:

(الف) تخلف بین‌المللی را قطع و تأمین‌ها و تضمین‌هایی برای عدم تکرار تخلف طبق ماده

۳۰ بدهد؛ و

(ب) تعهد جبران خسارت را بر طبق مواد پیشین، به نفع دولت صدمه دیده یا ذینفع‌های

تعهد نقض شده، ایفا نماید.

۳ - شرایط استناد به مسؤولیت از سوی دولت صدمه دیده طبق مواد ۴۳، ۴۴ و ۴۵ در مورد

دولتی هم که طبق بند ۱ حق استناد به مسؤولیت را دارد نیز اعمال می‌گردد.

فصل ۲ - اقدامات متقابل

ماده ۴۹ - موضوع و حدود اقدامات متقابل

۱ - دولت صدمه دیده می‌تواند علیه دولتی که مسؤول تخلف بین‌المللی است فقط به منظور وادار ساختن آن دولت به ایفای تعهدات خود طبق بخش ۲ به اقدامات متقابل مبادرت ورزد.

۲ - اقدامات متقابل محدود به عدم ایفای موقت تعهدات بین‌المللی دولت اقدام‌کننده در قبال دولت مسؤول است.

۳ - اقدامات متقابل باید، تا جایی که امکان‌پذیر است، به نحوی صورت گیرد که اجازه از سرگیری ایفای تعهدات مورد بحث را بدهد.

ماده ۵۰ - تعهداتی که از اقدامات متقابل متأثر نخواهد شد

۱ - اقدامات متقابل بر تعهدات ذیل تاثیری ندارد:

(الف) تعهد خودداری از تهدید یا توسل به زور به شرح مندرج در منشور ملل متحد؛

(ب) تعهدات راجع به صیانت از حقوق بنیادین بشر؛

(ج) تعهداتی که از جنبه بشر دوستانه عملیات تلافی‌جویانه را منع می‌کند؛

(د) دیگر تعهدات منبعث از قواعد آمره حقوق بین‌الملل عام.

۲ - دولتی که به اقدامات متقابل مبادرت می‌ورزد از ایفای تعهدات خود در موارد ذیل معاف

نیست:

(الف) رعایت هر گونه آیین حل و فصل اختلاف حاکم بین آن دولت و دولت مسؤول؛

(ب) رعایت تعرض‌ناپذیری نمایندگان سیاسی یا کنسولی، اماکن، بایگانی‌ها و اسناد آن‌ها.

ماده ۵۱ - تناسب

اقدامات متقابل باید، با توجه به وخامت تخلف بین‌المللی و حقوق مطرح در آن، با صدمه

وارد متناسب باشد.

ماده ۵۲ - شرایط توسل به اقدامات متقابل

۱ - دولت صدمه دیده پیش از توسل به اقدامات متقابل باید:

(الف) از دولت مسؤول، طبق ماده ۴۳، بخواهد تا تعهدات خود را به موجب بخش دوم ایفا

نماید؛

(ب) هر تصمیمی را که قصد دارد به عنوان اقدامات متقابل اتخاذ نماید به دولت مسئول اعلام و به آن دولت پیشنهاد مذاکره دهد.

۲- علیرغم بند ۱ (ب)، دولت صدمه دیده می‌تواند اقدامات متقابل عاجلی را که برای حفظ حقوق خویش لازم می‌داند به عمل آورد.

۳- نباید به اقدامات متقابل مبادرت شود، و اگر مبادرت شده باشد باید بدون تأخیر غیر ضروری متوقف گردد، چنانچه:

(الف) تخلف بین‌المللی قطع شده باشد؛ و

(ب) اختلاف نزد دادگاه یا دیوانی که صلاحیت اخذ تصمیم الزام آور نسبت به طرفین را دارد مطرح باشد.

۴- اگر دولت مسئول آیین‌های حل و فصل اختلاف را با حسن نیت به مورد اجرا نگذارد بند ۳ اعمال نخواهد شد.

ماده ۵۳- ختم اقدامات متقابل

اقدامات متقابل باید به محض آن که دولت مسئول به تعهدات خود طبق بخش دوم در ارتباط با تخلف بین‌المللی عمل کرده باشد، خاتمه یابد.

ماده ۵۴- اقدامات دولت‌هایی غیر از دولت صدمه دیده

این فصل در حق استناد هر دولتی به مسئولیت دولتی دیگر طبق بند ۱ ماده ۴۸، یا توسل به اقدامات قانونی علیه آن دولت جهت تامین قطع تخلف و جبران صدمه به نفع دولت صدمه دیده یا ذینفع‌های تعهد نقض شده، تأثیری ندارد.

بخش چهارم

مقررات عمومی

ماده ۵۵- قواعد خاص

این مواد در موارد و تا جایی که شرایط احراز تخلف بین‌المللی یا حدود یا اجرای مسئولیت بین‌المللی دولت تابع قواعد خاصی از حقوق بین‌الملل باشد، قابل اعمال نیست.

ماده ۵۶- مسائلی از مسئولیت دولت که در این مواد تدوین نگردیده است

قواعد قابل اعمال حقوق بین‌الملل، در حدودی که در این مواد تدوین نگردیده، همچنان بر

مسائل مربوط به مسؤولیت دولت بابت تخلف بین‌المللی حاکم است.

ماده ۵۷ - مسؤولیت سازمان بین‌المللی

این مواد در هیچ‌یک از مسائل مربوط به مسؤولیت مبتنی بر حقوق بین‌الملل سازمان بین‌المللی، یا مسؤولیت هر دولتی به خاطر اقدام سازمان بین‌المللی، تاثیری ندارد.

ماده ۵۸ - مسؤولیت فردی

این مواد در هیچ‌یک از مسائل مربوط به مسؤولیت فردی شخص اقدام‌کننده از جانب دولت، که مبتنی بر مقررات حقوق بین‌الملل است، تاثیری ندارد.

ماده ۵۹ - منشور ملل متحد

این مواد در منشور ملل متحد تاثیری ندارد.